

TUZLANSKI PARTIZANSKI ODRED

ODBOR ZA IZRADU I IZDAVANJE MONOGRAFIJE

Predsjednik Odbora: *Mirza Salihspahić*

Članovi Odbora: *Mehmed Alibalić, Osman Atić, Meho Bajramović, Jakub Bakalović, Božo Biletić, Svetozar Bujaković, Smail Divanefendić, Omer Gluhić, Šemsa Gluhić-Madžo, Srpko Gavrilović, Nada Gosić, Savo Gušić, Mukelefa Habibović, Nikola Herljević*, zamjenik predsjednika, *Mehmedalija Hukić, Osman Ibrahimović, Sejfulah Ibrišimović, Mehmed Imamović, Omer Jaramović, Rifat Karić Moći, Šefket Kunosić, Mahmut Mešković Mašan, Tasim Muharemagić, dr Vera Mujbegović, Abdulah Mujezinović, Muharem Mustačević, Muhsin Nalić, Pantelija Nešković, Mehmed Omerasević, Lazar Perić, Rade Perić, Franjo Peštić, Mehmed Pirić, Boško Popović Popac, Rizo Sejdinović, Omer Srabović, Marko S^jepić, Hamdija Subašić, Salih Suljetović, Neda Vilović-Kerec, Mišo Vokić, Slobodan Vokić, Šefkija Vrabac.*

SEKRETARIJAT ODBORA

Rukovodioci Sekretarijata: *Pantelija Nešković, Mehmed Alibalić.*

Članovi Sekretarijata: *Boio Biletić, Smail Divanefendić, Šemsa Gluhić-Madžo, Nikola Herljević, Rifat Karić Moći, Franjo Peštić, Mehmed Pirić, Omer Srabović, Slobodan Vokić.*

REDAKCIJA

Rukovodilac Redakcije: *Muhsin Nalić*

Članovi Redakcije: *Sakib Ćatić, Smail Divanefendić, Nada Gosić, Sejfulah Ibrišimović, mr Azem Kožar, dr Vera Mujbegović, Rizo Sejdinović, Sabrja Šaran, Neda Vilović-Kerec, Mišo Vokić.*

UREDNIŠTVO

Rukovodilac Uredništva, *mr Azem Kožar*

Članovi Uredništva: *Mehmed Alibalić, Sakib Ćatić, Mirza Salihspahić, Nikola Panjević.*

RECENZENTI

prof. Marija Čubrilo, dr Vera Mujbegović, dr Boško Todorović

LEKTOR

mr Nedžad Pašić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

mr Azem Kožar

TUZLANSKI
NARODNOOSLOBODILAČKI
PARTIZANSKI
ODRED

Tuzla, 1988. godine

»Iskoristio sam ovu priliku da zajedno s mojim drugovima dođem u Tuzlu koja se u toku narodnooslobodilačke borbe zaista ponijela onako kako se pristoji gradu koji gaji slobodarske tradicije. (...) Došao sam u isto vrijeme da vam zahvalim na svemu onome što ste za našu zajedničku borbu učinili u toku velikog oslobodilačkog rata. Moram da kažem da grad Tuzla zaista zauzima jedno od prvih mjesta po svom patriotskom i rodoljubivom držanju u toku oslobodilačkog rata. Znam da je grad Tuzla dao u ovoj oslobodilačkoj borbi velike žrtve i u ljudima i u materijalnim bogatstvima. Ali, vi znate da su te žrtve bile potrebne i da nisu bile uzaludne. Mi danas uživamo plodove te velike borbe. (...)

(...) Drugovi i drugarice, u tome je suština, u bratstvu i jedinstvu. Bratstvo i jedinstvo ne sastoji se kod nas od raznih parola, nego se ispoljava u svakodnevnom životu. Ono se ispoljava na svakom koraku i u svakoj drugoj federalnoj jedinici i ono je za nas najvažnije. Čuvajte bratstvo i jedinstvo! Ne dajte da vam ga neko naruši! Ono nas je koštalo skupo i zato ne dozvolimo da date žrtve budu uzaludne. Čuvajmo ga kao zjenicu oka svoga! Ono nam je potrebno ne samo danas, nego i sutra. Ono će biti potrebno kroz deset godina, ono će biti potrebno vijekovima, dok postoje naši narodi. (...)«

(Iz govora Josipa Broza Tita u Tuzli 27. septembra 1946. godine)

RIJEČ REDAKCIJE

Pojava knjige o Tuzlanskom narodnooslobodilačkom partizanskom odred u rezultat je višegodišnjeg rada Odbora formiranog od strane Opštinske konferencije SSRN Tuzla 1985. godine, a naročito njegovih tijela: Sekretarijata, Redakcije i Uredništva i angažovanja brojnih saradnika za njenu pripremu i izdavanje. Ideju o izdavanju ove publikacije dali su preživjeli borci Odred, pa se nakon formiranja Odbora i njegovih tijela, pristupilo konkretnom definisanju sadržaja knjige izradom odgovarajućeg Projekta. Odlučeno je da se ova publikacija sastoji od uvodnog dijela, zatim od osnovne teme kao i istoriografskog prikaza borbenog puta, sjećanja boraca, te spiska svih boraca Odred, s tim da se pojedini sadržaji ilustruju sačuvanim faktografskim materijalom. Htjelo se time da se, bar u najznačajnijim pitanjima, opiše borbeni put Odred i istakne njegov doprinos u borbi protiv okupatora i kvislinga svih boja. Ovo posebno zbog toga što o Odred do sada gotovo uopšte nije pisano te ova knjiga, koja je urađena u formi spoja monografije i zbornika, predstavlja prvi pokušaj takve vrste.

Tuzlanski NOP odred nastao je krajem oktobra 1943. godine u oslobođenoj Tuzli, u vrijeme velikog uspjeha snaga NOP-a i jedinica NOVJ na području tuzlanske oblasti i šire. To je bila prva partizanska jedinica koja je nosila ime grada iz kojeg je u toku rata oko 5.000 boraca

stupilo u jedinice NOVJ. U vrijeme izražene političke diferencijacije među stanovništvom tuzlanske oblasti trebalo je da Odred prevashodno podstakne istu putem političkog djelovanja na terenu te da obavlja odgovarajuće vojničke zadatke, drugim riječima da bude spona između čisto operativnih jedinica NOVJ i naroda, odnosno snaga NOP-a tuzlanske oblasti. Kako je teklo izvršenje tih zadataka može se umnogome saznati iz ove knjige, što je i osnovni cilj njenog nastanka.

Odred se gotovo istovremeno nakon napuštanja Tuzle suočio sa teškim iskušenjima. Kao neiskusna jedinica, sastavljena od gotovo isključivo do tada neiskusnih ratnika, podnio je velike žrtve u toku šeste ofanzive dok se nalazio na lijevoj strani rijeke Spreče. I tek što se prelaskom na područje Srebrenika Odred vojnički sredio i počeo da ostvaruje svoje zadatke, našao se na udaru sedme neprijateljske ofanzive kada je pretrpio i najteže gubitke. Sveo se na svega dvadesetak boraca koji su po zadatku Štaba 3. korpusa ostali na terenu Srebrenika radi obavještajnih zadataka. U toku ljeta 1944. godine Odred je prebrodio krizu, narastao na nekoliko stotina boraca, tako da su iz njega popunjavane mnoge brigade. Konačnim oslobođenjem Tuzle Odred je reorganizovan, a potom stalno popunjavan novim borcima tako da je postao jaka partizanska jedinica, dobro naoružana, kadrovski osposobljena za izvršenje svih borbenih zadataka. Žestoke borbe Odred je vodio, zajedno sa drugim jedinicama NOVJ, sa četničkom grupacijom Draže Mihailovića za odbranu Tuzle decembra 1944. godine, a potom na području Ozrena i drugdje sa četnicima, ustašama, zelenim kadrom i drugim neprijateljskim formacijama. Uzeo je učešća i u borbama za oslobođenje Sarajeva. Rasformiran je u prvoj polovini maja 1945. godine, kao i svi drugi NOP odredi.

Istoriografskim tekstom autora Zlatka Lukića i Stanoja Nikolića, obuhvaćene su sve

značajnije aktivnosti Odreda - od njegovog nastanka do rasformiranja. Usljed nedostatka arhivske građe period između prvog i konačnog oslobođenja Tuzle prikazan je nešto površnije, ali je zato o borbenoj aktivnosti Odreda u periodu od septembra 1944. godine do kraja rata iznijeto obilje podataka iz originalne arhivske građe, koji argumentovano govore o vojničkom i političkom djelovanju ove jedinice, koja postaje i vojničkijaka i operativna ali i politički zrela, aktivna i uticajna snaga koja sa svim drugim djeluje u pravcu daljeg razmaha snaga NOP-a. Pored toga, u tekstu o borbenom putu Odreda dato je mnoštvo podataka o personalnom sastavu u četama i bataljonima Odreda, partijsko-političkoj i kulturnoj djelatnosti, o pozadinskoj službi i slično, što čitaocu upotpunjuje sliku ukupnog stanja i djelovanja. Pozitivno mišljenje i ocjenu o ovom tekstu dala su i sva tri recenzenta.

Posebno poglavlje u knjizi čine sjećanja neposrednih učesnika i aktera događaja - boraca i rukovodilaca Odreda. Ista se odnose na gotovo sve oblike ratnog života jedinica: na borbeno djeljstvo i akcije Odreda i njegovih dijelova, na aktivnosti, snalažljivosti i umijeće, pa i podvige pojedinih boraca i starješina u raznim akcijama i na različitim zadacima, na rad i aktivnost partijske i skojevske organizacije i njenih članova, na organizaciju i rad obavještajne, sanitetske i kurirske službe, na kulturno-prosvjetni rad, uspostavljanje partizanskih veza i kanala između oslobođene i neoslobođene teritorije, na političko djelovanje u narodnim masama itd. Na taj način sjećanja dopunjavaju historiografski tekst i upotpunjavaju ukupnu sliku o događajima i ljudima. Redakcija i Uredništvo su nastojali da obezbijede raznovrsnost tema i aspekata o kojima se u sjećanjima govori kako bi se izbjegla suvišna ponavljanja o pojedinim događajima, odnosno praznina i nedorečenost o drugima. Zbog toga su bili prinuđeni da neka sjećanja skraćuju, da izostavljaju određene dijelove i čine druge inter-

vencije. Jedan broj planiranih tekstova nije pripio, što je imalo za posljedicu nedovoljnu osvjetljenost određenih tema, događaja i ličnosti. Tako se, na primjer, nedovoljan broj sjećanja odnosi na konkretan partijski i skojevski rad u Odredu i na terenu, malo je osvjetljena aktivnost terenskih radnika i aktivista NOP-a bez čijeg se djelovanja ne bi mogao zamisliti politički uticaj Odreda, nedovoljno se govori o obavještajnom radu, sanitetskoj i intendantskoj službi, o propagandnoj djelatnosti, te o herojstvu boraca koji su dali svoje živote za slobodu svoga naroda. Malo je konkretnog štiva o ponašanjima pojedinaца u najtežim situacijama. Sve to ostaje obaveza za vrijeme koje dolazi. Inače, Redakcija i Uredništvo su svjesni činjenice da su u neka sjećanja intonirana subjektivnim viđenjem događaja, pa otuda i razlike koje se javljaju u njihovoj interpretaciji kod različitih autora. To se, međutim, nije moglo izbjeći jer je vrijeme od četiri decenije izbrisalo mnoge detalje, ali se u interesu autentičnosti kazivanja u takvim slučajevima, ipak, nije bitnije intervenisalo.

Na prikupljanju podataka o borcima Odreda uložen je ogroman napor. Ovaj zadatak je obavljen na osnovu sačuvane arhivske građe u Vojnoistorijskom institutu u Beogradu, arhivima i muzejima Sarajeva, a naročito u Muzeju istočne Bosne i Regionalnom istorijskom arhivu u Tuzli, te dokumentacije Opštinskog odbora SUB NOR-a Tuzla. Istraživanje je vršeno putem Upitnika koji su dostavljeni borcima posredstvom mjesnih i opštinskih organizacija SUBNOR-a opština Tuzla, Lukavac, Živinice, Srebrenik, Banovići itd. Održavani su sastanci i ostvarivani neposredni kontakti sa organizacijama i pojedincima. Rezultat takve aktivnosti su prikupljeni podaci za 1.130 boraca Odreda, te fotografije 347 boraca. Međutim, i pored svih napora koji su na ovom planu učinjeni, izvjesno je da ti podaci nisu potpuni a realno je pretpostaviti da će i u objavljenim podacima biti određenih grešaka.

Zbog toga ostaje zadatak da se istraživanje nastavi i na neki način objavi, bar kao dopuna ovom. To je osnovni dug i obaveza prema poginulim borcima Odreda koji su svoje mlade živote uzidali u tekovine NOR-a i socijalističke revolucije.

Redakcija i Uredništvo su se opredijelili da se knjiga ilustruje sačuvanim faktografskim materijalom: faksimilima značajnijih dokumenata i odgovarajućim fotografijama, sve u namjeri da se istorijska istina o Odredu pravilno predstavi čitaocima.

Redakcija i Uredništvo odaju dužnu zahvalnost svim drugaricama i drugovima, borcima Odreda, istoričarima i drugini pojedincima i organizacijama, koji su putem sjećanja, priloga i tekstova, ili na bilo koji način doprinijeli da se poslovi na pripremi i izdavanju knjige obave kvalitetno. Zahvalnost pripada Opštinskom odboru SUBNOR a Tuzla, društveno-političkim organizacijama i Skupštini opštine Tuzla radi obezbjeđenja finansijskih sredstava za ovu knjigu, koja će, smatramo, predstavljati krupan doprinos spoznaji istorijske istine o razvoju NOP-a na ovom području, koja čini izvor nadahnuća za mlade generacije.

Zastava jedinice teritorijalne odbrane koja nastavlja tradiciju Tuzlanskog NOP odreda

I
UVOD

UMJESTO PREDGOVORA

Pojava monografije Tuzlanski narodnooslobodilački partizanski odred ima višestruk značaj i smisao. To je prvi i zasad jedini rad ove vrste i jedan od prvih ozbiljnijih pokušaja da se svestrano sagleda i istraži cjelokupan borbeni put ove naše partizanske jedinice. U kojoj mjeri se u tome uspjele sudiće objektivni poznavaoци ovih događaja, historičari i čitaoci ove knjige.

Što je uopšte, i napokon, došlo do ideje i rada na ovoj knjizi i njenog izlaska, u prvom redu treba zahvaliti činjenici da se uspješno okončao višegodišnji rad na izradi edicije »Tuzla u radničkom pokretu i revoluciji«. Kako je odmicao rad na tuzlanskoj ediciji, tako je sazrijevala i svijest o potrebi temeljitijeg i svestranog analiziranja i ocjenjivanja borbenog puta i uloge Tuzlanskog partizanskog odreda. I to kako već u samoj Ediciji, tako, nešto kasnije, i u posebnoj monografiji, po uzoru na druge radove ove vrste. Ovaj zadatak se posebno nametnuo projektovanjem rada na trećoj knjizi tuzlanske Edicije, koja obuhvata period NOR-a od prvog oslobođenja Tuzle 1943. do kraja rata 1945. godine, što se vremenski podudara sa formiranjem i borbenim putem Odreda. Bez obrade u samoj Ediciji uloge i mjesta i Tuzlanskog odreda, bar u onoj mjeri u kojoj je u datom momentu to bilo moguće, ista bi bila nepotpuna. Ovo je u toku NOB e bila prva partizanska jedinica koja je nosila ime svoga grada. To na neki način ima i svoju simboliku. U danima prvog oslobođenja Tuzle, koje je predstavljalo krunu pobjeda jedinica NOVJ nad neprijateljskim snagama u ovom kraju - kojim se narodni ustanak još snažnije razgorio - rada se u krilu ovoga grada i njedrima ovoga naroda Tuzlanski partizanski odred kao nova, tek rođena partizanska jedinica. Smisao nastanka i borbenog puta Odreda lijepo je, pored drugih, izrazila i Vera Mujbegović, u Monografiji slijedećim riječima: »Ponikla u gradu uglja i soli, sastavljena isključivo od meštana Tuzle i okoline, ova partizanska jedinica - više nego ijedna druga - vezana je svim svojim nitima, preko svojih živih i mrtvih boraca za grad Tuzlu i njenu bližu okolinu.«

Odlazeći iz okupirane Tuzle ljeta 1941. godine na Birač, Majevicu i Ozren, najistaknutiji tuzlanski komunisti u predustanič-

kini danima prišli su. zajedno sa tamošnjim narodom i komunistima. kao i sa komunistima iz drugih gradova, organizovanju prvih ustaničkih desetina i četa za izvođenje početnih oružanih akcija na neprijateljska uporišta, a uskoro i formiranju prvih partizanskih odreda, koji su nosili imena upravo ovih krajeva odakle je u početku ustanka bio i najveći broj ustanika. Tako su se pojavili i postali čuveni i u narodu omiljeni naši prvi, poznati ustanički odredi - Birčanski. Majevički i Ozrenski, koji su razvili ustaničku zastavu i pronijeli slavu naše borbe u ovome kraju i mnogo šire. To su bili pravi odredi bratstva i jedinstva, u kojima su od početka zajedno sa drugim borbicima vojevali i Tuzlaci, stičući prva, a zatim sve veća ratnička iskustva, ali i dajući prve žrtve u okršajima sa fašističkim okupatorom i domaćim izdajnicima.

A kada su u jesen 1943. godine umjesto one malobrojne kolone tuzlanskih komunista iz ljeta 1941. godine, u Tuzlu ušle i oslobodile je mnogobrojne kolone partizanskih boraca iz svih krajeva. među kojima i preživjeli Tuzlaci, sazreli su uslovi da se, u tom periodu razvoja NOB-e, stvore nove formacije NOV-e. U takvim okolnostima, u danima velikog oduševljenja masa Tuzle i okoline i dotad najmasovnijeg pristupanja ovdašnjeg stanovništva u partizanske jedinice, omogućeno je značajno popunjavanje mnogih naših jedinica, kao i formiranje novih, među kojima 18. hrvatske brigade i Tuzlanskog partizanskog odreda.

Kao što su nezapamćenim oduševljenjem dočekali svoje oslobodioce - sve partizanske jedinice koje su učestvovalе u oslobođenju Tuzle - i u patriotskom zanosu hrlili u partizane, tako su Tuzlaci radosno i s ponosom primili i vijest o odluci da se formira partizanska jedinica koja će nositi ime njihovog grada, u kojem su se slobodarske ideje, ideje socijalizma i komunizma davno začele i čija se radnička klasa i njena borba još od ranije nadaleko pročula.

Razvoj i borbeni put Tuzlanskog partizanskog odreda imao je. uslovno govoreći, tri svoje faze, tri osnovna perioda. Prvi period obuhvata pripreme i samo formiranje Odreda oktobra mjeseca 1943. godine u oslobođenoj Tuzli, te - poslije povlačenja iz Tuzle - boravak i aktivnosti u sprećanskim selima i Konjuh planini, tokom šeste neprijateljske ofanzive. Druga faza otpočinje prebacivanjem preko rijeke Spreće u Srebrenik, prvih dana 1944. godine, gdje ga kasnije zatiče i sedma neprijateljska ofanziva, pa traje sve do drugog, konačnog oslobođenja Tuzle septembra 1944. godine. A treća faza. od oslobođenja Tuzle do završetka rata, kada kao i svi drugi odredi u zemlji prestaje postojati kao formacija, uključivši se u Brigadu narodne odbrane. Ako bi se u opštim. najkraćim crtama

htjelo okarakterisati ove tri faze u razvoju Odreda, uzimajući ih, naravno, samo kao relativne i još neprodubljene, moglo bi se konstatovati da je prva faza bila karakteristična i po početnim slabostima, neiskustvu, neprijatnim iznenađenjima i često nepotrebnim gubicima i žrtvama, ali i postupnim sticanjem iskustva i boračkog i rukovodećeg sastava Odreda. Druga faza je, iako jedno vrijeme donekle mirna, ipak, bila najteža za Odred, jer je tokom sedme ofanzive pretrpio najveće gubitke i osipanje, kada se našao u situaciji potpunog okruženja i ostao sam na ovoj teritoriji. Ali je, iako žestoko desetkovan i sveden na najmanji broj boraca na svome borbenom putu, uspio da se održi na zadatom terenu i u vrlo kratkom roku oporavi i započne proces konsolidacije. Treća faza označava vrijeme potpune konsolidacije, učvršćenja i stalnog rasta i jačanja Odreda, kada on, zahvaljujući izmijenjenim uslovima, postiže i najveće uspjehe i osposobljava se za veće i složenije borbene akcije, kako u napadu tako i odbrani.

Razvoj događaja je pokazao, što je vidljivo iz Monografije, a vjerovatno će i daljnja historiografska istraživanja to potvrditi, da je - bez obzira na sve propuste, slabosti i povremeno padove - ne samo sama odluka o stvaranju Odreda bila ispravna i promišljena, nego da je ova jedinica u cjelini gledajući opravdala svoje postojanje, ispunila svoju ulogu i većinu postavljenih joj zadataka. Na osnovu dosadašnjih istraživanja pokazuje se da je, uza sva, ranija, često protivrječna mišljenja i ocjene o zbivanjima vezanim za njegovo stanje i djelovanje, Odred imao takve rezultate koji zaslužuju veću pažnju i priznanje. Sve ovo utoliko više kada se uzmu u obzir poznate okolnosti i problemi s kojima se Odred od samog formiranja suočio, a koji su ga i kasnije podugo i ozbiljno opterećivali.

*
*   *
*

Od donošenja odluke o formiranju Odreda do njene realizacije bilo je ostalo vrlo malo vremena, praktično samo nekoliko dana, tako da pripreme za njegovo formiranje, objektivno, nisu mogle ni biti dovoljno temeljite. Na to su pored ostalog uticali tadašnji ratni uslovi i činjenica da se nije znalo koliko će Tuzla ostati slobodna. Ali, bilo je i drugih razloga koji su uticali na to da sastav Odreda bude isuviše nepovoljan. U danima pred nastanak Odreda, mogućnosti Tuzle, pa i neposredne okoline za regrutovanje novih boraca, sposobnih za ratovanje i svakojake tegobe fizičke i druge prirode, bile su praktično, uglavnom, već iscrpljene ili na izmaku.

Gotovo sve stoje bilo sposobno stupilo je već u prvim časovima i danima po oslobođenju Tuzle u jedinice koje su oslobodile Tuzlu i u nove koje su tih dana formirane. Kao stoje poznato radilo se o više hiljada novih boraca iz ovoga kraja, o veoma masovnom, spontanom i oduševljenom odlasku ljudi u partizane, koje je u tim i takvim trenucima širokog narodnog talasanja i velikog buđenja prosto bilo teško, da ne kažemo nemoguće, kontrolisati i usmjeravati. To je, u stvari, tih prvih dana oktobra 1943. godine, može se reći bio pravi narodni ustanak građana Tuzle, njegovih narodnih masa, tj. ono što se, samo na drugi način i u drugim uslovima, desilo 1941. godine na Birču, Majeveci i Ozrenu. Jer, normalno, u Tuzli kao i u ostalim gradovima, to se tada, 1941. godine, nije moglo ni dogoditi, niti je bila takva strategija KPJ i rukovodstva ustanka u zemlji. Eto, u tim uslovima stvara se Tuzlanski partizanski odred, od ljudstva i kadrova koji su »preostali«. Zahvaljujući patriotskom opredjeljenju većine građana, ipak nije bio problem brojno popuniti Odred. Ali je u velikoj mjeri bio u pitanju kvalitet (u pogledu fizičke sposobnosti, vojne obučenosti i idejno-političke izgrađenosti), kako boračkog tako i u određenoj mjeri komandnog sastava. Ali, pored svih ovih objektivnih teškoća, vjerovatno se, uz nešto više pažnje, moglo štošta preduzeti u pogledu bolje organizacije i pripreme Odreda za predstojeće događaje. Može se reći da se, u tom smislu, Odredu od strane viših štabova i partijskih rukovodstava posvetilo znatno manje pažnje nego pojedinim drugim jedinicama, koje su u to vrijeme popunjavane tuzlanskim i drugim kadrovima, reorganizovane i tek formirane. Možda u tako velikoj dinamici i obimu aktivnosti i događaja i nije moglo biti drukčije.

Povlačenje partizanskih snaga, među kojima i Tuzlanskog odreda iz Tuzle, u noći 10. novembra 1943. godine, poslije 40 dana življenja u slobodi, bilo je za mnoge iznenađenje, iako se u ozbiljnijim procjenama nije moglo računati na neko duže ili pogotovo trajno zadržavanje u Tuzli. Ne mali broj ljudi, civilnih lica pa i boraca Odreda nije bio dovoljno pripremljen za jednu novu, potpuno izmijenjenu situaciju, nove uslove života i borbe.

Sticajem takvih i niz drugih izrazito nepovoljnih okolnosti, Tuzlanski partizanski odred, koji se u kasnu jesen 1943. godine kretao pojedinim sprečanskim selima - u kojima su i poslije oslobođenja grada Tuzle ostale prikrivene jače naoružane zelenokadrovske grupe - našao se odmah, na samom početku svoga djelovanja u teškoj situaciji, za koju, kao što se vidi, on nije bio dovoljno ni osposobljen ni pripremljen. Za iskusnu partizansku jedinicu događaji koji su se poslije ponovnog ulaska neprijateljskih trupa u

Tuzlu zbivali na ovome terenu vjerovatno ne bi bili tako iznenađujući i dramatični kao što je to bilo za Odred, kao potpuno novu i najmlađu jedinicu u ovome dijelu Bosne. U tim danima u njegovom sastavu bili su, izuzimajući rijetke pojedince, sve novi borci, bez iskustva u vatrenim okršajima. Nijedna manja jedinica, čak ni njen dio nije poslužio kao borbeno jezgro prilikom njegovog formiranja. Za razliku od mnogih drugih novoformiranih jedinica, samo su, što se kaže slovom i brojem, četiri stara borca upućena u Odred, te dva do tri borca koji su nešto prije ostalih stupili u partizane. U cjelini uzevši, kadrovski sastav nije bio na zavidnom nivou, a i idejno-političko stanje je bilo još nesređeno i dosta rovito. Djelovanje partijske i SKOJ-evske organizacije, koje su u tom periodu bile i dosta malobrojne, nisu u Odredu još razvile širi i efikasniji rad sa borcima, što je otežavalo brže učvršćenje Odreda. U Odredu su u tim prvim danima bili i neki nepouzđani pojedinci, koji su se oslobođenjem Tuzle možda i slučajno našli u partizanima.

Sa Tuzlanskim odredom su se iz grada povukli mnogi civili, rodoljubi, mahom stariji, pa i boležljivi ljudi i žene. On je bio odgovoran za njihovu bezbjednost i zato je trebalo odvojiti jedan dio boraca, što je sve takođe otežavalo njegovu pokretljivost. Uz to vrlo brzo se pokazalo pogrešnim što su ova civilna lica uopšte bila upućena na ovaj, u tom vremenu nesigurni teren, pa je, nesmotrenošću, došlo do ozbiljnih žrtava i među njima. Odred u početku nije bio bogzna kako ni naoružan, a mnogi novi borci bili su dosta loše obučeni i nepripremljeni za zimu.

S obzirom da u Tuzli više nije bilo ni približno onako jake ilegalne organizacije i obavještajnih punktova kao što su postojali do oslobođenja grada, takođe je na svoj način otežavalo položaj i samog Odreda.

Odred se, znači, u početku rvao, s jedne strane, sa vlastitim problemima - u samom sebi, a s druge strane, sa vrlo teškom situacijom na terenu i drugim okolnostima, od kojih mu tako reći nijedna nije išla u prilog.

Tako je otpočeo borbeni put i život ovoga Odreda.

Sve pomenute teškoće i borbe koje je imao na ovom terenu, te zatim na Bučiku i Konjuhu sa Nijemcima, teškom zimom i glađu, posebno tokom šeste neprijateljske ofanzive. bile su prve ali velike škole za Odred i njegove borce i rukovodioce. Oni su, zajedno sa svojim Odredom, u tim teškoćama i borbama učili i kalili se, ponekad posrtali, ali se uvijek poslije toga i dizali i postajali iskusniji i odlučniji. Već u tom prvom periodu Odred je izveo i neke uspješne akcije.

Prebacivanjem Tuzlanskog partizanskog odreda preko rijeke Spreče u srebrenički kraj, prvih dana nove 1944. godine, nastupila je sasvim nova situacija. Uslovi i okolnosti su se izmijenili a time i opšte raspoloženje u Odredu. Narod Srebrenika i okolnih sela prihvatio je otvorena srca Odred i njegove borce i u svemu mu pomogao. Tu su se borci Odreda poslije ogromnih napora odmorili i oporavili. Odred se reorganizovao i stabilizovao, a donekle i popunio, pa je bio u stanju da učestvuje i u napadu na neprijateljski garnizon u Tuzli, u pokušaju ponovnog oslobođenja grada januara 1944. godine.

Nakon izvjesnog predaha u srebreničkom kraju, i nad ovim područjem nadvili su se najtamniji oblaci. Naišla je sedma neprijateljska ofanziva koja je snažno zahvatila cijelu istočnu Bosnu, gdje se koncentrisalo najviše okupatorskih i kvislinških formacija. Upravo je i Tuzlanski odred došao pod najteži udar ove ofanzive. Tako je, ovoga puta, ostavši jedno vrijeme sam na ovom terenu, pretrpio dotad najteže udare i žrtve. U tom vihoru dotad naj snažnije ofanzive u ovom kraju, pretrpjevši strahovite gubitke, došao je na samu ivicu svoga opstanka. Čak je i u takvoj situaciji (kao uostalom i na Spreči i u još nekoliko prilika koje su iziskivale popunu drugih jedinica) odvojio i poslao u Sedamnaestu majevičku brigadu, po naređenju višeg štaba, poveću grupu probranih boraca do jačine čete. Kada se danas objektivno sagledavaju sve činjenice i okolnosti u kojima se našao Odred u sedmoj ofanzivi, što se поближе vidi iz istoriografske rekonstrukcije njegovog borbenog puta date u tekstu autora Zlatomira Lukića i Stanoja Nikolića, kao i iz radova u trećoj knjizi Edicije »Tuzla u radničkom pokretu i revoluciji« autor Esada Tihića u Ahmeta Džonlagića, onda se vidi koliko je stvarno zadivljujuće što je Odred, iako tako desetkovan, uopšte opstao. Trebalo je za to i hrabrosti i snalažljivosti. Prilozi savremenika, živih učesnika ovih (i drugih) događaja, daju u Monografiji neposrednu i živu sliku pojedinih događaja i posebno zbivanja u tim dramatičnim danima.

Zahvaljujući upornosti boraca i nekoliko rukovodilaca koji su ostali u njemu. Odred se brzo, prosto kao ptica feniks »iz pepela ponovo rodio«, dobio novu snagu i doživio preporod. Saradnici NOP-a i narod iz mnogih sela i naselja gdje se Odred locirao prolaskom ofanzive, odigrali su u tome nezamjenljivu ulogu. Bez takve podrške, on u tome ne bi uspio. U tome su se, pored drugih sela, isticali stanovnici Smoluće a naročito pojedine porodice. Povezujući se ponovo sa Lukavcem i Tuzlom, u Odred otuda, preko ilegalnih aktivista NOP-a, stiže raznovrsna pomoć, dragocjena obavještenja

i druga podrška, naročito iz rudarskog naselja Moluhe. To je, između ostalog, bio izvor njegove snage, preporoda i naglog brojnog jačanja. Preko Moluha u Odred su organizovano stizale kolone novih boraca, u to vrijeme najviše onih koji su bježali iz neprijateljskih formacija. Bujao je i razvijao se novi život u Odredu. Ojačan krenuo je u odlučnije raščišćavanje s preostalim četničkim i drugim neprijateljskim grupama koje su terorisale narod, a zatim samostalno izveo i operaciju definitivnog oslobođenja Lukavca od ustaša. To je bio uvod i najava ponovnog oslobođenja Tuzle. Za sve borce Tuzlanskog partizanskog odreda najradosniji dan bio je sedamnaesti septembar 1944. godine kada je njihov grad, čije su ime s ponosom nosili i u kojem je njihova jedinica rođena, ponovo i zauvijek postao slobodan.

Nije, opet, bilo vremena za radovanje i odmaranje. Ojačan, reorganizovan, dosegnuvši na svome borbenom putu najveći uspon, primio je nove zadatke. Rat je i dalje trajao, do potpunog oslobođenja zemlje predstojalo je još punih osam mjeseci, ispunjenih teškim borbama i novim žrtvama. Sada mu je, zajedno sa drugim partizanskim jedinicama, bio prvi zadatak braniti i odbraniti svoj grad, Lukavac i tuzlanski bazen u cjelini od najeзде brojnih četničkih formacija, koje su se pri povlačenju iz drugih krajeva zemlje ubacile u ove krajeve. Učestvovao je i u oslobođenju Gračanice, Klادنja, u razbijanju kvislinških formacija oko Puračića. Ozrena i dr. A kada je sve to uspješno obavljeno, dobija nove zadatke, ovog puta van svoje teritorije, jer više nije bilo neophodno da bude u blizini Tuzle. Izvršio je jedan dugi, usiljeni marš u pravcu područja Vareša, i na kraju, učestvovao u sarajevskoj operaciji oslobođenja glavnog grada- Bosne i Hercegovine, Sarajeva. Za postignute uspjehe i dobro izvršene zadatke dobio je i priznanja od viših štabova NOVJ i svog naroda.

*
*   *

Tuzlanski partizanski odred bio je u punom smislu te riječi odred bratstva i jedinstva. U toku njegovog cjelokupnog borbenog puta koji je trajao devetnaest ratnih mjeseci, u njemu je učestvovalo preko hiljadu i sto boraca. Bili su to radnici, zemljoradnici, đaci, studenti i intelektualci, mladići i djevojke, pripadnici svih naroda tuzlanskog basena. a i iz drugih krajeva. Borci Tuzlanskog partizanskog odreda, boreći se zajedno protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, živeći zajedno i dijeleći sve tegobe ratovanja, još bo-

Ije su se upoznali i snažno ojačali međusobno drugarstvo, koje je među živim borcima ove jedinice trajno ostalo čvrsto. Zajedno prolivena i izmiješana krv više od 150 boraca Tuzlanskog partizanskog odreda, njihovih drugova i drugarica koji su pali u toj borbi najčvršći je temelj tog jedinstva. Odred je to bratstvo i jedinstvo širio i učvršćavao tokom cijelog svog borbenog puta u narodu, gdje god je boravio. Svugdje gdje je bio, bez obzira na situaciju na koju je nailazio, odnosio se prema narodu sa najvećom pažnjom, kao i u odnosu na naš partizanski moral u cjelini. To je, kao i kod svih naših drugih partizanskih jedinica, zna se, bilo od ogromnog značaja. Uz ostalo, i po tome će se u ovom kraju pamtiti njegovi borci.

Živi borci Tuzlanskog partizanskog odreda u danima izlaska ove knjige raduju se i dobijaju novi podstrek da do kraja svog života, zajedno sa svim borcima NOR-a, našom radničkom klasom, omladinom i cijelim narodom, ostanu vjerni idealima svoje mladosti i, u sadašnjim bitkama, dosljedni i istrajni u izvršenju poruka naše revolucije, privrženi idejama komunizma i samoupravnog socijalizma. Bili su i dok žive ostaće odani besmrtnoj poruci svog ratnog vrhovnog komandanta druga Tita da čuvaju bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda i narodnosti, da čuvaju jedinstvo Jugoslavije kao zjenicu svoga oka.

